

Türk Sözlükbiliminde Tanımsız Bir Alan: Sövgü Sözlere

Ali Akar*

Özet: Dilde özel bir kavram alanına sahip olan sözcükler arasında *argo*, *gizli dil* ve *sövgü (küfür) sözlere* önemli bir yer tutar. Bu üç dil alanı, araştırmalarda birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Oysa, *argo*, *gizli dil* ve *sövgü sözlere* birbirinden apayrı oluşum nedenleri ve kullanım farklılıklarına sahiptirler. Argonun bir alt alanı olarak sayılabilecek üçüncü dil alanı sövgü sözlere dir.

Dilde oluşan argo, gizli dil, sövgü sözlere, söylenmesinden korkulan tabular... gibi alt dil alanların hepsinin oluşma sebebi olarak insanın ‘sözcük’ü dilbilimindeki “gösterge” değeriyle değil, onun işaret ettiği durumla özdeşleştirerek algılamasından doğmuştur. Bu yüzden sövgü sözlere nin ahlak, hukuk ve gramerde yasak olmasının asıl sebebi bu özdeşleştirme psikolojisi yatmaktadır. Örneğin cinsel eylemlere ad olan sözcüklerin kullanımı, o eylemle özdeşleşme olarak algılanmaktadır. İşte bu yüzden dilde bu tür sözlere ya *örtmece* (=euphemism) kullanılarak, cinsellik çağrışımlı yapmayan sözcükler ya da başka dillerden alınan eşanlamlıları kullanılmaktadır.

Bu sözlere nin oluşma sebepleri, konuşulduğu ortamlar, dilde kullanılış biçimleri, birbirleriyle ve genel dil ile olan ilişkilerinin ortaya çıkarılması, Türk sözlükbilimine önemli katkılar sağlayacaktır.

Anahtar sözcükler: Argo- Sövgü sözcükleri- Sözlükbilim

Undefined Area In The Turkish Lexicology.: Swearwords

Abstract: Among the words having a special concept area, *slang words*, *hidden language* and *swearwords* have an important place.

These there language areas are usually used interchangeably in research. However, slang words, hidden language and swearwords have completely different reasons for existence and differences in usage.

Main reason for the existence of the sub-language areas such

* Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü, Kotekli/MUğLA

as slang, hidden and swear words and the words considered to be taboo is that the humans do not usually assign meanings to the words based on their “symbolic” values in linguistics but by understanding them through association with the situations they indicate. Therefore, the real reason for the prohibition of the swearwords in ethics, law and grammar lies on this association psychology. For example, the use of the words being the names of sexual activities is perceived to be identification with these activities. Hence, instead of these words, words that do not have sexual connotation or borrowed synonyms are used.

Investigation of the reasons for the emergence of these words, the settings where they are used, the ways they are used in the language, their relations with each other and with the common language will make great contributions to Turkish lexicology.

Key words: Argot - swearword - lexicology

Giriş

Dilde özel bir kavram alanına sahip olan kelimeler arasında sövğu (küfür) sözleri önemli bir yere sahiptir. Bu sözlerin oluşturulma sebepleri, kullanılma biçimleri ve işlevleri, argo ve gizli dil ile ilişkilerinin incelenmesi Türk sözlükbilimine katkı sağlayacaktır.

XI. yüzyılda kaleme alınan ilk Türk sözlüğü *Divânü Lügâti't-Türk*'ten beri Türk lehçe ve ağızlarıyla ilgili binlerce sözlük hazırlandı ve bunlar üzerinde çok çeşitli çalışmalar yapıldı. Bunlardan bir bölümü de dilin alt katman alanlarıyla (argolar, terimler, ağız sözleri, atasözleri ve deyimler, yer ve kişi adları vb.) ilgili sözlüklerdir. Argo sözlüklerinin bunlar arasında önemli bir yeri vardır. Bu sözlüklerde dilin genel kelime hazinesini değil yalnızca “argo” olarak tanımlanan sözcükler yahut genel sözcüklerin argo anlamları yer alır. Söz konusu sözlüklerde *argo*, *jargon*, *gizli dil*, *sövğu sözleri* arasında herhangi bir ayırım yapılmadan hepsi aynı kategoride değerlendirilir “argo” olarak işaretlenir. Oysa bu sözlerin her birisi “argo”dan çok farklı anlambilimsel işaretlemeler yaparlar.

Bu makalede söz konusu argo sözlüklerinde yer alan sövğu sözlerinin argo ile farklılıkları ve yeniden kategorileştirilmesi üzerinde durulacaktır.

Türkçede dilin bu alt alanları ile ilgili çalışma sayısı fazla olmamakla birlikte özellikle *argo* konusunda çeşitli sözlükler yayımlanmış ve monografik incelemeler yapılmıştır (bk. Devellioğlu 1980, Aktunç 2000, Naskali 2002). Bu çalışmalarda Türkçenin bu üç alt dil katmanına ait sözleri (argo, gizli dil ve sövğu sözleri), herhangi bir ayırma tabi tutulmadan sözlük düzeni içerisinde verilmiştir.

Gizli dillere ilişkin çalışmalarsa daha çok ağız araştırmacıları tarafından derlenmiştir. Özellikle Ahmet Caferoğlu, Anadolu’da yaptığı derleme faaliyetleri

sırasında Güney-batı Ege, Çukurova ve Kayseri yörelerindeki gizli dillere ait malzemeleri de toplamıştır (Caferoğlu, 1943; 1954) Daha sonra yapılan çeşitli çalışmalarla (Kaymaz 2003, Akar 2008, Yıldırım 2008, Naskali 2008) bu alanda belli bir kaynakça oluşmuştur. Fakat bu dillerin oluşumundaki sosyolingüistik etkenler ve bunları konuşanların sosyal durumları üzerinde çalışmalar araştırmacıları beklemektedir.

Bu alt alan dillerinin üçüncüsü olarak değerlendirilmesi gereken *sövgü (küfür) sözleri* ise genellikle argonun içinde mütalaa edildiğinden, -eser odaklı birkaç çalışma dışında- bu alanla ilgili bağımsız araştırma yapılmamıştır. Bunun sebepleri arasında sövgü sözleri ile argo arasındaki benzerlikler, sövgü sözlerinin ahlak kurallarına ve yasalara aykırı olması ilk akla gelenlerdir. Bu iki kavram alanı arasındaki temel benzerlik, ikisinin de “kaba” olarak tanımlanmasıdır. Oysa bu benzerlik yanında birçok yönden, özellikle oluşum sebepleri bakımından ikisi birbirinden esaslı biçimde ayrılır.

1. Sövgü Sözlerinin Yakın Akraları: Argo ve Gizli Dil

Argo, (Alm. *Argot*, *Graunersprache*, Fr. *argot*, İng. *slang*, Osm. *Lisân-ı hezele*) bir dilbilimi terimi olarak çeşitli kaynaklarda “bir gruba mensup kişilerin kendi aralarında ortak dildeki kelimelere farklı anlamlar yükleyerek yahut çeşitli çevre dillerden alınan ödüncemeler yoluyla oluşturdukları özel bir dil” olarak hemen hemen birbirine yakın bir şekilde tanımlanmıştır (Korkmaz, 1992 : 13; Aktunç, 2000 : 19; Devellioğlu 1980¹).

Gizli dil, bir zümre yahut meslek grubunun belli durumlarda kullandığı bir sosyolektir. Bu dil kendi arasında ikiye ayrılır: Yapay gizli diller, doğal gizli diller. Yapay gizli diller, kuşları taklit etme mantığına dayanan ve her heceye *c, d, f, p* gibi seslerin eklenmesiyle oluşturulan dillerdir (Şahin, 2008 : 22). Doğal gizli diller ise belli meslek gruplarının kendi aralarında anlaşmak üzere kullanılan dillerdir; Kalaycı dili, Teber dili, Erkilet çerçilerinin dilleri bu gruba girer.

Gizli dil, argodan söz dizimi ile ayrılır. Argo, cümle içerisindeki kimi kelimelerin yerine argo sayılanların kullanılması ile oluşurken gizli dil, cümle içerisindeki bütün kelimelerin gizlenmesi ile gerçekleşmektedir. Yani argo, kelime düzeyinde, gizli dil ise cümle (sentaks) düzeyinde bir ifadelendirme biçimidir. Birincisi leksik, ikincisi sentaktiktir. Böylelikle gizli dil, gizlilikte, kapalılıkta, şifrelemede argodan bir aşama daha ileridir. İkisinin de ortak özelliği kapalılıktır, fakat argo için yarım kapalılık, gizli dil için tam kapalılık özelliği belirginleşmektedir. Örneğin,

1 Devellioğlu'nun çalışmasında argo ve jargon terimleriyle ilgili olarak Fransızca literatüre dayalı geniş ve dikkate değer bir etimoloji özeti verilmiştir.

a) *Zaten ben pek içmem... kokusuyla matiz oluyorum abi* (Aktunç, 2000 : 210).

b) *Metireğin düvesi yıkımmış, kédiledikleri yavşak kösümmüş* “Adamın kızı güzelmiş ama evlendirdikleri kişi kötüyümüş” (Akar, 2008 : 50). *Kelti dırlav cerliyo, kevi desleme* “Yabancı yalan söylüyor, tavuğu alma” (Yıldırım, 2008 : 57)

(a) Cümlesindeki argo *matiz* kelimesi genel dildeki “sarhoş” kelimesinin karşılığıdır. Burada yalnızca bu kelime “gizlenmiştir”. *Matiz* dışında genel dilin kullanıcıları tarafından anlaşılmayacak bir sözcük yoktur. (b) Cümlesinde ise cümlenin dizimi Türkçedir, fakat dizgeyi oluşturan kelimelerin bir bölümü genel dilde yoktur, bir bölümünün de anlamları farklıdır. Böylece cümle genel dile “kapatılarak” şifrelenmiş, anlaşılmaz hâle getirilmiştir. Kapalılık, argoda kelime düzeyinde, gizli dilde ise cümle düzeyindedir.

Sözlüklerde argo olarak tanımlanan ve bizim yukarıdaki çizdiğimiz “genel dile sözcük düzeyinde kapanma” hükmümüzün dışında kalan kimi cümleler de aslında gizli dil olma özelliği gösterir. *Kalk gidelim yapmak* “çalmak”, *kalıbı dinlendirmek* “ölmek”, *kapak kâğıdına pişti vermek* “dikkatsiz davranmak, hiç yapılmayacak bir yanlış yapmak” (Aktunç, 2000: 162-163). Bu cümlelerde her ne kadar kelime düzeyinde genel dile ortak yapılar kullanılsa da, burada cümlelerin anlamları kapatılmış, gizlenmiştir; dolayısıyla bunlar gizli dil kategorisinde değerlendirilmeleri gerekir.

Argonun bir alt alanı olarak sayılabilecek üçüncü dil alanı sövgü sözleridir.

Sövgü sözü *Türkçe Sözlük*'te “Sövmek için söylenen söz, sövme.” olarak tanımlanır (Akalm, 2005 : 1801). Sövgü sözlerini, genellikle cinsel organların adları, cinselliğe ilişkin fiiller, cinsel tabu sayılan durumların tasviri, hakaret amaçlı kullanılan kelimeler (*eşek, bunak, aptal, dinsiz, embesil, primat...*) ile bunlarla ilgili deyim ve atasözleri oluşturur. Bunlar kişinin psikolojik durumuyla ilgili olup, muhatabının “gizli”², “mahrem” ve “günah sayılan”, bedence yahut psikolojik olarak gösterdiği zafiyet durumlarını tahkir ve tezyif amacıyla söylenir. Bu yüzden, genel ahlaki kabuller ve yasalar karşısında bu sözler suç sayılır.

Ahlaka ve yasalara aykırı olan sövgü sözleri, gramerin, “buyurucu”, “kötü kullanımın yok edilmesi, yanlışın düzeltilmesi ve iyinin yeğlenmesi” olarak tanımlanan “seçkin konuşma” ilkesi (Saussure, 2001: 34) çerçevesinde “kötü ve ayıp” sayılmış, bunların yerine ya yabancı eşanlamlıları ya da örtmece (=euphemizm) sözler tercih edilmiştir. Bundan dolayı sözlük ve gramer kitaplarında bunlarla ilgili bilgiler çok sınırlı olarak yer almaktadır.

Bu sözler, yukarıda belirtildiği üzere genellikle argo kavram alanı içerisinde ele alınarak değerlendirilmiştir. Oysa argo ile sövgü sözleri birbirinden

2 *küfür* Arapça'da gizlemek anlamına gelir.

çok farklı anlambilimsel göndermelere sahiptirler.

Argo, genel dilin bir alt alanında oluşmuş bir grup dildir. Argonun temel oluşum gerekçesi “gizleme” duygusu olduğunu belirtmiştik. Argo konuşuru herhangi bir sebepten dolayı iletisinin sınırlı bir kesim tarafından anlaşılmasını ister. Anlaşılmama sebebi ise yapılan işin yahut fiilin sonuçlarını, kanundan yahut toplumun genel ahlaki yaptırımından kaçırmak istemesidir.³

Sövgü ve hakaret, toplum tarafından “ayıp” kabul edilen özellikle cinsel durumları, kişinin çeşitli bedensel yahut zihinsel eksikliklerini dile getirerek muhatabını aşağılamak, tahkir etmek maksadıyla yapılır. Bu tür sözler, argoda olduğu gibi bir olguyu yahut durumu “gizlemek” değil, “gizli ve ayıp olguyu açığa çıkararak hakaret etmek” amacıyla ortaya çıkmıştır. Argo, açık olan bir durumu gizlerken sövgü, gizli olanı aşikâr etmektedir. Argo korkaktır; sövgü, saldıran ve cesur. Argo kaçır, sövgü kovalar. Argo şehirde doğmuştur, medenidir; sövgü, kaba ve barbardır. Argo eğitiminin kendini gizlemesi, sövgü cahilin kendini ortaya atmasıdır. Argo dilin değişik alanlarından kelimeler devşirerek açık olmaktan kaçarken sövgü, dilin temel kelimeleri ile muhatabını kovalamaktadır. Bu yüzden genel dil, argoyu kabullenirken sövgü (küfür) sözlerini yok hükmünde saymaktadır.

Bu sözlerin argodan ayrılan önemli farklılıklardan biri de bunların argoda olduğu gibi bir gruba ait olmamasıdır. Bunlar, toplumun bütün kesimleri tarafından bilinir ve ancak belirli durumlarda, şartlarda; kişinin psikolojik durumu, eğitim düzeyine bağlı olarak kullanılır, kullanılmazsa da herkes tarafından bilinir.

Bu farklılıklar sövgü sözlerinin argodan aslında çok farklı sözler olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır.

Argo sözlüklerinde azımsanmayacak sayıda sövgü ve galiz söz de bulunmaktadır (Aktunç, 2000). Bu sözlüklerdeki veriler, sövgü sözlerinin argo olarak değerlendirilmesi ile ilgili genel kabuller oluşmasına neden olmuştur. Bu iki anlam alanı arasındaki benzerlikler, bu alanların varlık sebebi ve oluşturulma mantığı ile ilgili değil, onun malzemesi ile ilgilidir.

Sövgü sözlerinin oluşmasında yukarıda sayılan çok çeşitli sebepler yanında dilbilimsel etkenler de söz konusudur. Geçen yüzyılın başında İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure (1857–1913)’ün dili bir dizge (“sistem”) olarak ele almasıyla, dil bir gramer alanı olmaktan çıkıp insanın bütün dünyasını kuşatan bir olgu biçiminde telakki edilmiştir. Bu arada, felsefe, sosyoloji, psikoloji... gibi değişik sosyal bilim dalları da dil ile ilgilenmeye başlamışlardır. İşte bu noktada dil ile felsefe-ahlak ilişkisini irdeleyen John L. Austin ve John Rogers Searle, *söz edimleri (speech acts)* kuramı ile bireyin sözü, edimle özdeşleşmekte ve “söz” dinleyici üzerinde “edim” etkisi yapmaktadır (Vardar, 1998 : 38). Davranışçı ruhbilimden esinlenen Amerikan dilbilimci L. Bloomfield de bu

3 Cemil Meriç, argo ile ilgili olarak “Argo kanundan kaçanların dilidir.” diyor.

konuyla ilgili önemli bir tespitte bulunmuştur. Bloofield, dilbilimdeki “anlam” kavramını, ‘konuşucunun bir dilsel biçimi, kullandığı durumla özleştirmesi’ olarak yorumlamıştır (Vardar, 1998: 35).

Dilde oluşan argo, gizli dil, sövgü sözleri, söylenmesinden korkulan tabular... gibi alt dil alanların hepsinin oluşma sebebi olarak insanın ‘kelime’yi dilbilimindeki “gösterge” ve “işaret” değeriyle değil, onu ifade ettiği durumla özdeşleştirerek algılamasından doğmuştur. Bu yüzden sövgü sözlerinin ahlak, hukuk ve gramerde yasak olmasının asıl sebebi bu özdeşleştirme psikolojisi yatmaktadır. Örneğin cinsel eylemlere ad olan kelimelerin sarf edilmesi, o eylemle özdeşleşme olarak algılanmaktadır. İşte bu yüzden dilde bu tür sözler ya *örtmece* (=euphemism) kullanılarak, cinsellik çağrışımı yapmayan kelimeler⁴ ya da başka dillerden alınan eşanlamlıları kullanılmaktadır.

Bu tür sözlerin örtmece ile karşılanması yalnız genel okur-yazar kitle arasında değil dil araştırmalarında argo ve sövgü sözleri, derlemecilerin başını ağrıtan temel sorunlardan birisidir. Özellikle ağız çalışmalarında bu tür sözlerin derlenmesi ve yayımlanması aşamasında bilim insanlarının çeşitli tereddütler içinde kaldıklarını görüyoruz. Kimi, bu sözleri dilbilimsel gösterge olarak görüp aynen yayımlarken, kimi de bunları genel dilde bulunmayan argo ve sövgü sözleri kategorisinde değerlendirmekte yahut da kelimenin bazı harflerini “kapatarak” yayımlamaktadır.

Sonuç

Kaşgarlı Mahmud’un sözlüğünden itibaren Türkçe sözlüklerde yer almaya başlayan sövgü sözleri dilin ilk radikal sözlerinden sayılır. Bu unsurlar, daha sonraki dönemlerde sosyo-psikolojik birtakım sebeplerden dolayı sözlüklerde hakkıyla yer almamış, bu bağlamda dilbilimsel ve ayrıntılı olarak incelenmemiştir. Şimdiye kadar argo sözlüklerindeki sınırlı birkaç maddede zikredilen bu sözlerin özellikle konuşma dilinde yaygın kullanıma sahip olduğu bilinmektedir. Sövgü sözlerinin modern dilbilim ilkeleri doğrultusunda incelenip araştırılması, hem Türkçe söz varlığı ve kavram alanları çalışmalarına katkı sunacak hem de Türk kültürün “tabu” kabul ettiği birtakım konuların aydınlatılmasını sağlayacaktır.

4 Örneğin, *seks yapmak* yerine, *toplantı* (=meeting), *prezervatif* yerine *love gloves* (=aşk eldiveni). (<http://en.wikipedia.org/wiki/Euphemism>).

Kaynakça

- Akalın, Ş. Halûk ve diğ. (2005), *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Akar, Ali, (2008), “Kalaycı Dili”, *Kültür Tarihimizde Gizli Diller, Şifreler*, Editörler: Emine Gürsoy Naskali, Erdal Şahin, Picus Yayınları, İstanbul, s. 35-51.
- Aktunç, Hulki, (2000), *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Caferoğlu, Ahmet, (1943), *Anadolu Ağzlarından Toplamalar: Kastamonu, Çankırı, Çorum, Amasya İlbaylıkları. Kalaycı Argosu ve Geygeli Yörüklerinin Gizli Dili*, İstanbul.
- Caferoğlu, Ahmet, (1954), “Pallacı, Tahtacı ve Çepni Dillerine Dair”, *Türkiyat Mecmuası*, XI, 1954, s. 41-57
- Devellioğlu, Ferit, (1980), *Türk Argosu*, Aydın Kitabevi, İstanbul
- Gülensoy, Tuncer, “Darende’de Konuşulan Gizli Dil Üzerine Notlar”, İnönü Üniversitesi II. Battalgazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Tebliğler- Malatya 19-21 Ekim 1987-İst. 1988, s. 136-139.
- Kaymaz, Zeki, (2003), *Türkiye’deki Gizli Diller Üzerine Bir Araştırma*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- Korkmaz, Zeynep, (1992), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Saussure, Ferdinand de, (2001), *Genel Dilbilim Dersleri*, (Çev. Berke Vardar) Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Şahin, Erdal, (2008), “Kuş Dili” *Kültür Tarihimizde Gizli Diller, Şifreler*, Editörler: Emine Gürsoy Naskali, Erdal Şahin, Picus Yayınları, İstanbul.
- Türk Kültüründe Argo*, Editörler: Emine Gürsoy Naskali-Gülden Sağol, SOTA-Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi, Hollanda.
- Vardar, Berke, (1998), *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, Multilingual Yayınları, İstanbul
- Yıldırım, Faruk, (2008), “Teber Dili”, *Kültür Tarihimizde Gizli Diller, Şifreler*, Editörler: Emine Gürsoy Naskali, Erdal Şahin, Picus Yayınları, İstanbul, s. 52-74.